

HUMANİTAR VƏ İCTİMAİ ELMLƏR HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

<https://doi.org/10.36719/2789-6919/36/9-14>

Amil Əsgərov

Naxçıvan Dövlət Universiteti
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
amilesgerov075@gmail.com

<https://orcid.org/.0000-0001-9286-5017>

Naxçıvan musiqi folklorunun özünəməxsus cəhətləri

Xülasə

Naxçıvan – yaşı min illərlə ölçülən çoxəsrlik tarixə, zəngin maddi və mənəvi mədəniyyətə, bəşər tarixinin ilk dövrlərinə və sonrakı yüzilliklərə aid özünəməxsus arxeoloji və etnoqrafik abidələrə malik olan qədim Azərbaycan diyarıdır. Naxçıvan əsrlər boyu özünün zəngin təbii sərvətləri, heyrətamiz, gözəl və saf təbiəti, şəfaverici suları və bitkiləri ilə şöhrət qazanmışdır.

Naxçıvan, eyni zamanda, Qədim və Orta əsrlərdə elmin, mədəniyyətin və incəsənətin bütün sahələri üzrə bəşəriyyətə böyük şəxsiyyətlər, yaradıcı dahilər bəxş etmiş bir məkandır. Azərbaycanın ayrılmaz parçası olan bu qədim diyarın elm, mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənət xadimlərinin yaratdığı qiymətli elmi, mədəni, ədəbi dəyərlər, maddi-mənəvi abidələri, o cümlədən, xalq yaradıcılığı, aşıq və muğam sənəti bütün Şərqi mədəniyyətini zənginləşdirmiş və inkişaf etdirmişdir.

Naxçıvanda görkəmli rəssamlar, memarlar və şairlər ilə yanaşı, rəqs sənətinin biliciləri, peşəkar muğam ifaçıları və ustad aşıqlar yaşayıb-yaratmışlar. Naxçıvanda fəaliyyət göstərən ədəbi mühitlərdə, musiqili-poetik məclislərdə, ənənəvi bayram mərasimlərində rəqqaslar, xanəndə və sazəndələr də fəal iştirak etmiş, daim muğamlar, təsniflər, xalq mahnıları səsləndirmişlər.

Naxçıvan çox zəngin folklor mühitinə və ənənələrinə malikdir. Bu diyarın, demək olar, hər bir bölgəsi özünəməxsus folklor janrları, folklor-ifaçılıq ənənələri ilə seçilir. Naxçıvanın qədim yallı janrının ən çox yayıldığı region olması faktı da artıq elmi dəlillərlə təsdiqini tapmışdır.

Açar sözlər: *Azərbaycan, Naxçıvan, musiqi, folklor, xalq yaradıcılığı, janr*

Amil Asgarov

Nakhchivan State University
doctor of philosophy in pedagogy
amilesgerov075@gmail.com

<https://orcid.org/.0000-0001-9286-5017>

Specific aspects of Nakhchivan music folklore

Abstract

Nakhchivan is an ancient Azerbaijani land with centuries-old history, rich material and spiritual culture, unique archaeological and ethnographic monuments from the first periods of human history and the following centuries. For centuries, Nakhchivan has gained fame for its rich natural resources, amazing, beautiful and pure nature, healing waters and plants.

At the same time, Nakhchivan is a place that gave humanity great personalities and creative geniuses in all fields of science, culture and art in the Ancient and Middle Ages. Valuable scientific, cultural, literary values, material and spiritual monuments created by science, culture, literature and art figures of this ancient land, which is an inseparable part of Azerbaijan, including folk creativity, ashig and mugham art, have enriched and developed the entire Eastern culture.

From ancient times, especially from the Middle Ages to the present day, along with famous artists, architects and poets, connoisseurs of dance art, professional mugam performers and master lovers have lived and created in Nakhchivan. Dancers, singers and musicians actively participated in literary circles, musical-poetic gatherings, and traditional holiday ceremonies in Nakhchivan.

Nakhchivan has a rich folklore environment and traditions. Almost every region of this country is distinguished by its own folklore genres and folklore-performance traditions. The fact that Nakhchivan is the region where the ancient yalli genre is most widespread has already been confirmed by scientific evidence.

Keywords: Azerbaijan, Nakhchivan, music, folklore, folk creativity, genre

Giriş

Bu bölmədə biz Azərbaycan musiqi folkloru kontekstində Naxçıvan musiqi folklorunun özünəməxsus cəhətlərinin araşdırılması məsələlərini qarşımıza məqsəd qoymuşuq.

Məlum olduğu kimi, folklor xalq yaradıcılığının ən qədim növüdür. Hər bir xalqın tarixi, coğrafiyası, təbiəti, qəhrəmanlığı, ənənələri, həyat arzuları, məişəti və etnoqrafiyası onun folklorunda sadə, aydın və səmimi bir şəkildə öz əksini tapmışdır. Mütəxəssislərin fikrincə, folklor *“xalqın həyat və məişəti, adət və ənənələri ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Kiçik həcmli lirik şeirlərdən tutmuş nağil və dastanlarımıza qədər bütün folklor nümunələrimizdə xalqımızın adət və ənənəsinin özünə xas olan incəlikləri rəngarəng boyalarla öz əksini tapmışdır”* (Vəliyev, 1985, 4).

Azərbaycanın zəngin folklor regionlarından biri də Naxçıvandır. Naxçıvan diyarı qədim folklor mədəniyyətinə malikdir. *“Bura ən qədim sivilizasiya mərkəzlərindən biri, etnik-mənəvi xüsusiyyətlərin daha çox qorunduğu, milli mentaliteti müəyyənləşdirmiş keyfiyyətlərin daha çox saxlandığı bir diyardır... Bütün bunlar isə bölgənin folklor mühitində öz təcəssümünü tapıb. Vaxtı ilə geniş coğrafi ərazini əhatə etmiş tarixi Naxçıvanın salnaməsi kimi folklor nümunələri çox əhəmiyyətli qaynaqlardır, bədii sözün tarix qarşısında misilsiz xidmətidir. Bu nümunələr xalqın kağızda yox, ağızda, ürəyinin başında yaratdığı Naxçıvannamədir; bu diyarın söz xəzinəsi, öz xəzinəsidir”* (Cəfərli, Babayev, 2010, 9).

Məlumdur ki, ilk dəfə Azərbaycan xalq musiqisinin janr təsnifatına Üzeyir Hacıbəylinin elmi məqalələrində diqqət yetirilmişdir. Ü.Hacıbəylinin *“Azərbaycan musiqi həyatına bir nəzər”* məqaləsi bu baxımdan çox əhatəlidir. Bu məqalədə o, Azərbaycan xalq musiqisi janrlarının metro-ritmik xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırılması müddəasını irəli sürmüşdür. O, xalq musiqi janrlarını *“bəhrli”* və *“bəhrsiz”* janr qruplarına bölmüşdür (Hacıbəyov, 1985: 186).

Ü.Hacıbəylinin göstərdiyinə görə, bəhrli janr qrupuna xalq mahnıları, rəqslər, rənglər və təsniflər daxildir. Bunlar xalq musiqisinin elə nümunələridir ki, onlar dəqiq metro-ritmik ölçüyə əsaslanır. İkinci qrupa isə Ü.Hacıbəyli *“bəhrsiz”* – sərbəst metro-ritmə malik muğamları aid edir. Bunlardan əlavə, o, *“Heyratı”*, *“Arazbarı”*, *“Qarabağ şikəstəsi”* və s. bu kimi musiqi nümunələrinin adını çəkərək, onların bəhrli və bəhrsiz janrlardan fərqləndiyini qeyd edir, lakin həmin musiqi nümunələrinin hansı qrupa aid olduğunu açıqlamır.

Ü.Hacıbəylinin mülahizələrinə əsaslanan M.İsmayılov xalq musiqi nümunələrinin janr bölgüsündə metro-ritmik xüsusiyyətləri əsas götürür. O, *“bəhrli”* və *“bəhrsiz”* janr qrupları ilə yanaşı, daha bir qrupun da mövcudluğunu qeyd edir və bunu qarışıq bəhrli qrup adlandırır. Çünki bu qrupa aid edilən musiqi nümunələri – *“Qarabağ şikəstəsi”*, *“Heyratı”* və s. özündə hər iki qrupun xüsusiyyətlərini qovuşdurur. Beləliklə, M.İsmayılov Azərbaycan xalq musiqisini üç janr qrupuna bölmüşdür və bu bölgü daxilində musiqi janrlarının şərhini vermişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Ü.Hacıbəylinin və M.İsmayılovun təsnifatında musiqi dilinin xüsusiyyətləri, bilavasitə musiqinin metroritmik əsası önə çəkilir. Eyni zamanda, xalq mahnılarının təsnifatında onların məzmunu da mühüm əhəmiyyətə malikdir. Tədqiqatlarda bu cəhətlərin daha çox önə çıxdığını qeyd etməliyik.

R.İsmayılovun *“Azərbaycan xalq mahnıları”* adlanan tədqiqatında xalq mahnılarının təsnifatı verilmişdir. *“Bədii-estetik təsir gücünə və tez qavranılmasına görə xalq mahnılarını ən geniş yayılmış”* janr kimi təqdim edən müəllif yazır: *“...bu musiqi irsi müxtəlif tarixi şəraitdə öz şəklini bu və ya digər dərəcədə dəyişmiş, formalaşmış və inkişaf etmişdir”* (Azərbaycan xalq musiqisi.

Oçerkləri, 1981: 52). O, “mahni” sözünün mənşəyini açıqlayaraq yazır: “*Bu söz dilimizdə saya, söy, nəğmə, hava, şərq kimi ifadə olunmuşdur. Mahnlarda Azərbaycan xalqının əməyə, təbiətə sevgi, ailə və uşağa münasibəti, ənənə və adətləri, istək və mehribanlıq, igidlik və qəhrəmanlığı tərənnüm olunur*” (Azərbaycan xalq musiqisi. Oçerklər, 1981: 52).

R.İsmayılzadə xalq mahnılarını mövzusunə görə: “*I. Əmək mahnıları; II. Mərasim mahnıları; III. Məişət mahnıları; IV. Tarixi mahnılar*” kimi qruplara bölmüşdür.

Tədqiqatçı hər bir janr qrupu daxilində də bir neçə növün olduğunu göstərmiş və hər bir növün xüsusiyyətlərini açıqlamışdır. Bu zaman mahnıların məzmunu, xarakteri əsas götürülmüşdür.

Musiqişünaslıqda Bayram Hüseynlinin tədqiqatlarında öz əksini tapmış rəqs musiqisinin təsnifatı da diqqətəlayiqdir. B.Hüseynli “Azərbaycan xalq rəqs musiqisinin klassifikasiyası” məqaləsində xalq rəqs musiqisinin təsnifatına üç mövqedən yanaşır: “*1. Rəqslərin musiqi müşayiətinə görə; 2. Rəqqasların cinsinə və sayına görə; 3. Rəqslərin janr növlərinə görə*” (Hüseynli, 1968: 68).

Müəllif xalq rəqslərinin müşayiətinin – vokal, vokal-instrumental, instrumental şəkildə olduğunu qeyd edir. Vokal müşayiətli rəqslər yaranma tarixinə görə ən qədim rəqslərdir. Vokal-instrumental müşayiətli rəqslər və instrumental rəqslər isə daha sonrakı dövrlərə aiddir. Xalq rəqsləri rəqqasların cinsinə görə kişi və qadın rəqslərinə, sayına görə: fərdi (solo), qoşa (duet), dəstə (qrup) və kütləvi (xorovod) rəqslərə bölünür (Hüseynli, 1968: 68).

B.Hüseynli tərəfindən xalq rəqs musiqisində bu janrlar qeyd olunur: “*1. Ənənəvi rəqslər; 2. Məişət rəqsləri; 3. Zəhmət rəqsləri; 4. Qəhrəmani, hərbi və idman oyunları, rəqsləri; 5. Yallı (xorovod) oyun-rəqsləri; 6. Müxtəlif mövzulu xalq rəqsləri*” (Hüseynli, 1968: 69). Tədqiqatçı oyun-rəqs, mahnı-rəqs kimi terminlərdən istifadə edir ki, bu da rəqslərin janr və ifaçılıq xüsusiyyətlərinin dolğun xarakterizə olunması ilə bağlıdır.

Xalq mahnı və rəqslərinin bu təsnifatına uyğun olaraq, Naxçıvan musiqi folklorunu da səciyyələndirə bilərik. Belə ki Azərbaycan şifahi ənənəli musiqi irsi daxilində bölgələr üzrə musiqi folklorunda məzmun və janr xüsusiyyətləri baxımından oxşar cəhətlər vardır. Bununla yanaşı, hər bir regionun özünəməxsus adət-ənənələrindən, danışiq dili ilə bağlı ləhcələrdən, düşüncə və temperamentdən irəli gələn oxuma tərz, musiqi ifaçılıq və rəqs xüsusiyyətləri özünü göstərir. Bu baxımdan Naxçıvanda ümumazərbaycan musiqi folkloruna xas olan xalq musiqisi janrlarının mövcud olması ilə yanaşı, özünəməxsus xüsusiyyətlər də qabarıq surətdə özünü göstərir.

Naxçıvanın musiqi folklorundan danışanda, ilk növbədə yada düşən Naxçıvan yallıları olur. Doğrudan da, Naxçıvan yallıları Azərbaycan xalqının əsl musiqi xəzinəsidir. Təsədüfi deyil ki, yallılar öz janr zənginliyinə görə təkcə musiqişünaslar tərəfindən deyil, filoloqlar, folklorşünaslar, etnoqraflar, dilçilər tərəfindən də ciddi araşdırılmışdır.

Naxçıvan musiqi folklorunda Azərbaycan ənənəvi musiqisinin müxtəlif janrlarına rast gəlinir. Xüsusilə haxışta, gülümey, yallıbaşı mahnıları qeyd olunmalıdır ki, bunlar bilavasitə Naxçıvanın mərasim mədəniyyəti ilə bağlı mahnı və rəqslər olub, Novruz bayramı və toy mərasimində geniş surətdə tətbiq edilir.

Naxçıvanda qədim mövsüm mərasimlərində “Çömçəxatın”, “Yağ yağışım”, “Xırman nəğməsi”, “Sayaçı nəğməsi” kimi mövsüm mərasim nəğmələri xalq tərəfindən Tanrıdan bol məhsul diləyi ilə icra olunmuşdur. Baharın gəlişinə həsr olunmuş “Kos-kosa”, təbiətin oyanmasını təmsil edən “Səmən”, “Xıdır İlyas” və s. mərasim rəqsləri Naxçıvan musiqi folklorunda müəyyən yer tutur.

K.Həsənov Naxçıvanda Novruz bayramı mərasiminin özünəməxsus xüsusiyyətlərindən birini belə qeyd edir: “*Naxçıvanda hər qonaq özü ilə səməni gətirər, onu stolun üstünə qoyar və “Səmən” mahnısını oxuya-oxuya onun başına dolanar, bir ayaq üstündə rəqs edərdilər. Sonra da mahnılar səslənər, deyib-gülərdilər*” (Həsənov, 1983: 10).

“Səmən” Naxçıvanda rast gəlinən ən qədim rəqslərdən biri olub, daha çox baharın gəlməsinə həsr edilmiş ənənəvi şənliklərdə qadınlar və qızlar tərəfindən ifa olunur. Rəqsin ifası kifayət dərəcədə təsirlidir, sözlərlə müşayiət olunan bu rəqs Azərbaycanın digər bölgələrində də özünü göstərir. “Səmən” ənənəsi çox vaxt səməni, şirniyyat, plov gətirilməsi və mahnılı, rəqsli yığcam bayram şənliyi dairəsindən kənara çıxmır.

Naxçıvan folklor mühitində hələ qədim zamanlardan mövcud olan və bu gün də bölgənin əhalisi tərəfindən yaşadılan, icra olunan mərasimlər – “Kosa-kosa”, “Xanbəzəmə”, “Can gülüm”, “Üzərliksalma”, “Anayla qız”, “Çobanla qız”, “Gəlinlə qayınana”, “Duvaqqapma”, “Urmu qızı” mahnı-dialogları, o cümlədən “Bənövşə” və “Bir quşum var bu boyda” oyun-mahnı və rəqsləri maraqlı nümunələrdir və Azərbaycan mərasim mədəniyyətində özünəməxsus yer tutur. Bunlardan bəzisi Novruz bayramında, bir sıra nümunələr isə toy və xınayaxdı mərasimlərində ifa olunur.

Azərbaycan musiqi folklorunda toy adət-ənənələrinin müxtəlif psixoloji və xarakter anlarına – xınayaxdı, bəyin tərif, gəlinin yola salınması və s. həsr olunan mahnı və rəqslər xalq arasında çox sevilir və tətbiq olunur. Azərbaycan musiqi folklorunda toy mərasimi ilə bağlı olan “Xınayaxdı havası”, “Yol açın, gəlin gəlir”, “Xoş gəldin” mahnıları, “Vağzalı”, “Mirzəyi” və s. rəqslər, demək olar ki, bütün bölgələrdə geniş yayılmışdır. Bununla yanaşı, “Haxışta”, “Toy rəqsi”, “Asma-kəsmə”, “Gülməyi” (“Gülümeyi”, “A gülüm hey”) kimi nümunələri sırf Naxçıvan bölgəsinin musiqi folklorunun məhsulu kimi qeyd etmək lazımdır. Bu nümunələrin Naxçıvanda və ətraf bölgələrdə yaşayan naxçıvanlılar tərəfindən bayram və toy mərasimlərində ifa olunması, onların Naxçıvan musiqi folklorundakı yerini təsbit edir.

Azərbaycan xalq yaradıcılığında yalnız Naxçıvan diyarının mərasim adət-ənənələrinə məxsus olan folklor janrlarından biri “Haxışta”dır. Naxçıvan musiqi folklorunda “Haxışta” janrının ifaçılıq xüsusiyyətləri haqqında ayrıca danışmaq lazımdır. Təəssüf ki, yallılar ilə müqayisədə bu janr musiqişünaslar tərəfindən, demək olar öyrənilməmiş və ya bu qədim musiqi-folklor janrına çox az diqqət göstərilmişdir.

İlk əvvəl qeyd edək ki, “haxışta” sözünün etimologiyası haqqında filoloqlar tərəfindən müəyyən fikirlər irəli sürülmüşdür. Bu sözün mənasını və janrın mənşəyini mifoloji inanclarla əlaqələndirirlər. “Haxışta” sözünü “ha xışta” (xışlamaq) kimi mənalandırmaq, janrın mənşəyini xışla, torpaq şumu ilə bağlamaq elmi baxımdan daha inandırıcı və məntiqlidir. Belə ki əkinçiliklə məşğul olan qədim xalqlarda məhsul verən torpaq müqəddəs sayılmışdır. “Haxışta” janrının da təşəkkül tapması əkinçilik ilə bağlı olmuşdur. Lakin zaman keçdikcə, cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar torpaqla bağlı əski inancların və adətlərin həyatı tərk etməsi nəticəsində Naxçıvanın əhalisi əkin mahnılarının sözlərini dəyişərək onun melodiyasını müvafiq mətnlər ilə toy mərasimlərində və Novruz bayramında oxumuşlar. Bununla da “haxışta” sözü bayatılarla oxunan Novruz mərasim mahnılarının, toy nəğmələrinin nəqarətinə çevrilmişdir. Həmin mahnılar da öz adını bu nəqarətdən götürərək, xalq arasında “Haxışta” adı ilə yayılmış, nəsillərdən nəsillərə toy mahnısı kimi ötürülmüşdür. Beləliklə, Naxçıvan musiqi folklorunda “Haxışta” janrının yaranması baş vermişdir.

Haxıştalar Naxçıvan bölgələrinin toy mərasimlərində ifa olunur. Bu nümunələr bir qayda olaraq, toyun iki mərhələsində oxunur: 1. Xınayaxdı mərasimində; 2. Gəlin bəy evinə köçəndə.

Bu janrın ifa xüsusiyyətlərindən daha biri onun rəqslə birlikdə oxunmasıdır. İfaçıların istəyindən asılı olaraq, haxıştalar oynaq vəznə uyğun rəqs hərəkətləri ilə birlikdə oxunmuşdur. “Haxışta”da rəqs və mahnının vəhdət şəklində icrası mərasimə şən əhvali-ruhiyyə gətirmişdir. Belə ifa xüsusiyyəti haxıştalara rəqs-mahnı janrı kimi yanaşmağa imkan verir.

Naxçıvanda geniş yayılmış musiqi folkloru janrlarından biri də “Gülümeyi”dir. Adətən toy və el şənliklərində ifa olunan qədim mahnı-oyundur. Dil yallısı oyunu da adlanır. “Gülümeyi” (“Gülməyi” və ya “A gülüm hey”) mahnı-rəqsini qız-gəlinlər xınayaxdı mərasimində oxuyub-oyunayırlar. Mahnının hər bəndi dörd misralı və bütün misralarının sonunda “gülümey” sözü təkrarlanır.

Bu rəqsin “Ay gülüm ey” adlı variantının not yazısına Ə.İsazadənin və N.Məmmədovun “Azərbaycan xalq mahnıları və oyun havaları” məcmuəsində rast gəlirik (İsazadə, 1984: 14).

Bunlarla yanaşı, Naxçıvan musiqi folklorunda geniş yayılmış yer adı ilə bağlı rəqslərdən “Qızlar bulağı”, “Asta Qarabağı”, “Uzundərə” kimi rəqsləri qeyd etmək olar. Bu rəqslər haqqında K.Həsənovun məlumatı maraqlı faktlarla zəngindir.

“Qızlar bulağı” rəqsi Naxçıvan şəhərində yerləşən bulaq adı ilə bağlıdır. Qədim zamanlardan qızlar bu bulağın başında yığışaraq oxuyub-oyunayırlar. “Qızlar bulağı” rəqsi də bununla bağlıdır, hazırda Naxçıvan ərazisində geniş yayılmışdır. Hətta Azərbaycan musiqiçiləri bu rəqsin bir sıra

variantları yaratmışlar, məsələn, qarmonçalan Əhəd Əliyevin yaratdığı “On dörd nömrə” rəqs melodiyası bu rəqsin bir variantını təşkil edir.

“Asta Qarabağı” rəqsinin adı Qarabağla əlaqədar olaraq, bu bölgədə yarandığına işarə etsə də, lakin bu rəqs Naxçıvanda və Şahbuzda “Qarabağı” adı ilə geniş yayılmışdır. Əsasən ahıl kişilər və qadınlar tərəfindən oynanılır. Rəqs aram tempdə, sabit hərəkətlərlə ifa olunur.

K.Həsənovun “Qədim Azərbaycan xalq rəqsləri” kitabında “Uzundərə” rəqsi haqqında maraqlı məlumatlara rast gəlirik. “Uzundərə” rəqsini “*cazibəli, zərif və lirik ifadəli*” bir rəqs kimi xarakterizə edən müəllif bu qədim rəqsin adının meydana gəlməsini də açıqlayır, Qarabağda, Ağdamla Göytəpə kəndi arasında “Uzundərə” adlanan bir dərənin adı ilə bağlı olduğunu bildirir (Həsənov, 1983: 45). Müəllif bu rəqsin yaranması ilə bağlı xalq arasında mövcud rəvayətlər haqqında da məlumat vermişdir. Bir rəvayətə görə, “Uzundərə” köçəri tərəkəmə qəbiləsinin düşərgəsi olmuşdur, onların rəqslərinin biri “Uzundərə” adlandırılıb. Başqa bir rəvayətə görə, “Uzundərə” bu yerdən gəlin apararkən, bəyin qohumlarından olan qadınların oynadıqları rəqslərdən biri olmuşdur.

Naxçıvan musiqi folklorunda lirik mahnılar böyük yer tutur. Tədqiqatçılar “Apardı sellər Saranı”, “Sarı gəlin” lirik xalq mahnılarının Naxçıvan mühitində yarandığını ehtimal edirlər və bununla bağlı elmi ədəbiyyatda bir sıra fikirlər diqqətə layiqdir.

“Apardı sellər” mahnısının yaranma tarixi ilə bağlı mənbələrə əsasən, bu mahnının müəllifi Azərbaycanın məşhur aşuqlarından biri, Xan Çoban təxəllüsü ilə məşhur olan XIX əsr Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış nümayəndəsi Əbülqasim Nəbati olmuşdur (8). Lakin bu mahnı ilə bağlı naxçıvanlı alimlər tərəfindən aparılan və mahnının Naxçıvanla bağlılığını sübut edən bir sıra araşdırmaları da qeyd etmək istərdik. Məhsəti İsmayılın “Naxçıvan əfsanələri” (Naxçıvan, 2008) kitabında qeyd olunur ki, “*Naxçıvandan toplanmış folklor nümunələrində çaylarla bağlı əfsanə və inanclar bölgənin coğrafi arealını təsvir etməklə yanaşı, xalqın istək və arzularını, hisslərini, düşüncə tərziini də əks etdirir. Naxçıvanda şifahi sözüün ünvanlandığı iki çay - Araz və Arpa çayları xüsusilə məşhurdur. Arpa çayı öz mənbəyini Qərbi Azərbaycandan götürür. Bu çayların vadisində yaşayan insanlar yaratdığı Arpa çayı əfsanələri – Sara əfsanələri ümumbəşəri düşüncə və hissləri fəvqəladə dərəcədə gözəl, bədii ruhla ifadə etmişdir*” (9).

Daha sonra müəllif yazır: “*Şərur rayonunun çay vadisi kəndlərindən apardığımız toplanmalar zamanı yerli sakinlərin əfsanəni sanki dünən baş vermiş bir hadisə kimi söyləmələri də xeyli maraq doğurur*” (9). Bu baxımdan həmin əfsanələrin dərin mifoloji məzmununa malik olduğunu qeyd etmək olar.

Akademik İsa Həbibbəyli “Gedin deyin Xançobana” məqaləsində Sara əfsanəsində maraqlı tarixi-toponimik faktı qeyd etmişdir. Bu əfsanənin “*Şərur rayonunda, Arpa çayına yaxın ərazilərdə yerləşən Muğanlı, Muğancıq, Müslüm Muğancıq, Mehrab kəndlərinin adları*” (Həbibov, 1975) ilə bağlı olması tədqiqatçı tərəfindən vurğulanmışdır.

Nəticə

Göründüyü kimi, Azərbaycan musiqi folklorunun mühüm bir hissəsini təşkil edən Naxçıvan musiqi folklorunda xalq musiqisinin bütün janrları əhatə olunmuşdur. Eyni zamanda, Naxçıvan bölgəsinə xas olan musiqi nümunələri meydana gəlmiş və müasir dövrdə də xalq arasında və peşəkar musiqi kollektivləri tərəfindən yaşadılmaqdadır.

Ədəbiyyat

1. Vəliyev, V.Ə. (1985). Azərbaycan folkloru. Ali məktəb üçün dərslik. Bakı: Maarif, 414 s.
2. Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru. (2010). I cild. Tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev. Naxçıvan: Əcəmi, 506 s.
3. Hacıbəyov, Ü.Ə. (1985). Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yazıçı, 652 s.
4. Azərbaycan xalq musiqisi. Oçerklər (1981). Bakı: Elm, 197 s.
5. Hüseyinli, B.X. (1968). Azərbaycan xalq rəqs musiqisinin klassifikasiyası. Azərbaycan incəsənəti. XII c. Bakı: Elm, s. 67-93
6. Həsənov, K.N. (1983). Qədim Azərbaycan xalq rəqsləri. Bakı: Işıq, 60 s.

7. İsadə, Ə.İ. (1984). Azərbaycan xalq mahnıları və oyun havaları. Bakı: Azərnəşr. II dəftər, 82 s.
8. Apardı sellər Saranı [Elektron resurs]URL:
https://az.wikipedia.org/wiki/Apard%C4%B1_sell%C9%99r_Saran%C4%B1
9. İsmayıl, M.R. (2008). Naxçıvan əfsanələri [Elektron resurs] / – Naxçıvan: Elm, 208 s.
URL:<https://kitabxana.nmi.edu.az/wp-content/uploads/2020/09/M%C9%99hs%C9%99ti-Ismayil-Naxcivan-%C9%99fsan%C9%99l%C9%99ri.pdf>
10. Həbibov, İ.Ə. (1975). Gedin deyın Xançobana / Bakı: İşıqlı yol. 16 sentyabr.

Daxil oldu: 11.06.2024

Baxışa göndərildi: 26.07.2024

Təsdiq edildi: 19.08.2024

Çap olundu: 30.08.2024